

Інеса ПАЛУМБО ДЕ ВІВО

ТРАДИЦІЙНА ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ ГУЦУЛЬЩИНИ У СЕРІЇ ПОЛОТЕН М. ВАРЕННІ-СТАРШОГО

Стаття висвітлює творчий і дослідницький доробок Заслуженого художника України М. Варенні періоду 70—90-х рр. ХХ ст., присвячений глибокому вивченню традиційної весільної обрядовості Гуцульщини та створенню тематичної серії полотен. Проаналізована спадщина художника є унікальним творчим та етнографічним джерелом, що має особливу мистецько-документальну цінність для мистецтвознавства, етнографії, краєзнавства та історії України.

Ключові слова: митець-дослідник, Гуцульщина, етнос, весільна обрядовість, гуцульська «вбиря», серія полотен, документальність дійств.

© І. ПАЛУМБО ДЕ ВІВО, 2014

Тематичні серії картин М. Варенні-старшого є ще цілком мало досліджені. На особливу увагу заслуговує серія, присвячена традиційній весільній обрядовості Гуцульщини. Припускаємо, що цю серію за формою можна визначити як дослідницьку та історико-документальну, і за змістом як національно-духовну.

На сьогоднішній день окремих досліджень та публікацій, присвячених серії картин М. Варенні про традиційну весільну обрядовість Гуцульщини, немає. При написанні нашої статті ми опиралися на такі матеріали з історії та етнографії, як: «Етнографічні групи Українців» [7], Бігус О. «Звичаї та обряди населення Прикарпаття у процесі...» [5], Макарчук С.А. «Етнографія України» [8], «Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник» [3] та ін.

Метою нашої статті є виявлення і розкриття дослідницько-етнографічних засад творчості М. Варенні-старшого на основі створеної ним серії полотен, присвячених традиційній весільній обрядовості Гуцульщини, а також дослідження цього мистецького доробку майстра з метою визначення його унікальності в історії українського мистецтва.

М. Варення-старший присвятив сорок вісім років (1952—2000) свого творчого життя глибокому дослідженню етнографії Гуцульщини, культури, традицій, обрядів, народного мистецтва та побуту горян. З них впродовж двадцяти п'яти років (1971—1996) ретельно вивчав і відтворював у своїх полотнах гуцульську весільну обрядовість. Митець-дослідник у 1952—1961 рр. жив і працював у Косові, що дало йому можливість зануритися у мальовничу природу Карпат, дивовижну атмосферу самотності творчого краю, тісного спілкування з гуцулами, пізнання їх ментальності, обрядів, традицій. З 1970 р. М. Варення-старший переходить до нового етапу дослідження гуцульського життя в с. Кривопілля Верховинського району, яке стало творчою базою художника на довгі роки.

Неповторна у власній самотності й красі серія живописних творів М. Варенні: «Наречена» (1971 р.), «Наречений» (1971 р.), «Святкова Верховина» (1972 р.), «Весілля в Кривопіллі» (1982 р.), «Весілля взимку» (1992 р.), «На весіллі» (1994 р.), «Через новий поріг» (1996 р.) відтворила і зберегла в історії мистецтва України блискучі моменти старовинної весільної обрядовості Гуцульщини, оповитої надзвичайною красою

етнічного мистецтва горян. Митець кілька разів був запрошений на гуцульські весілля в Кривопіллі та у Верховині, фейєричний світ яких вразив і полонив його. Так, з 1971 року М. Варення-старший розпочав глибоке дослідження традиційної весільної обрядовості Гуцульщини: самого процесу весілля та весільного одягу горян; музичних інструментів; фіксував грайливість образів «троїстих музик» та статичність трембітарів; специфіку сідлання та прикрашення коней; красу і значущість весільних короваїв тощо. Ці елементи у сукупності представили розкішне театралізоване явище, феномен якого був, і є на сьогоднішній день, унікальним в Україні. «Мені не вистачає однієї руки, щоб так швидко вхопити і відтворити увесь калейдоскоп красот гуцульського весілля», — казав М. Варення-старший.

Створенню весільних портретів та жанрових полотен майстра передувала велика підготовча робота: незліченні натурні начерки, замальовки, ескізи, з їх поетапним композиційним групуванням та постійним вдосконаленням; настінні розробки картонів, відповідно із запланованим розміром майбутніх картин, виконаних у вуглі. Час денного світла митець використовував для зображень у кольорі, вечірній — у графіці.

Результатом потужної праці митця-дослідника стала народжена пензлем М. Варенні висока творча і, водночас, документально ілюстрована оповідь різних етапів гуцульського весільного феномену та казкової краси його головних персонажів.

У 1971 році М. Варення-старший створив портрет гуцульської нареченої. Але, на превеликий жаль, місце знаходження портрета невідоме.

Оскільки чоловіки не допускалися до процесу «вбирі» нареченої, митець-дослідник М. Варення мав чудову нагоду спостерігати, як вбирали «кнезя-молодого». А коли красень після «вбирі» чекав на свою «кнегиню», майстер пензля детально відтворив у портреті «Наречений» (1971).

Згідно з прадавньою весільною традицією, на «князі» була довга сорочка з домотканого полотна, вишита «хрестиком» по всіх швах, клинах, пасах, на манжетах та з широкою вишивкою на рукавах і грудях. Гуцульські холошні — сукняні штани з тонкої овечої вовни вишневого кольору — теж були вишиті вручну внизу і по швах. Сорочка була міцно за-

тягнута чересом — дуже широкий шкіряний ремінь на шість пряжок, оздоблений витисненням на шкірі, ланцюжками з міді, гудзиками місцевої роботи (ціточками), плетінкою із кольорової шкіряної тасьми. З правого боку чересу були прикріплені рекітязь — гаманець для грошей, кресало і протичка для люльки. З лівого боку — складний ніж і металевий топірець. На сорочку був надягнений кептар, кожушок без рукавів, нашитий кольоровим саф'яном із мідними мосяжними каплями й гудзиками, прикрашений кольоровою волічкою. Зверху на кептар була надіта на широкому ремені, з правого плеча на ліве стегно — «тобівка», шкіряна сумка, пишно декорована каплями і гудзиками. На голові — чорна кресаня з вінком, трісунками і павиним пір'ям. На кептарі — сердак, старовинний короткий гуцульський одяг з червоного домотканого валяного сукна, оздоблений шнурами з кольорових вовняних ниток, був накинута на одне плече (на цьому портреті кептар не зображений). Ноги у вовняних «капчурах» (підколінках), обплетених кольоровою волічкою, взуті у «постоли» — шкіряне стягнуте взуття з гострою і задертою догори носовою частиною, прив'язані «волоками».

Особливу увагу у відтворенні гуцульської весільної обрядовості М. Варення приділив урочистому дійству повернення наречених із церкви та зустрічі їх на подвір'ї хати. Найвідоміша картина майстра «Святкова Верховина» з циклу гуцульських весіль є велике за розміром полотно, «завдяки яскравому, дзвінкому колориту переконливо передає радісну, святкову атмосферу сучасного гуцульського весілля» [2, с. 12]. На передньому плані просувається весільна процесія. Молода пара разом зі старостами верхи на конях заїжджають до подвір'я. Всі одягнені у барвисті національні весільні строї. Наречених зустрічають мати і батько, тримаючи на рушнику хліб і сіль. На обличчях батьків — радість і хвилювання. На дальньому плані типове тріо гуцульських музик: скрипаль, цимбаліст і бубніст, яких часто можна зустріти на гуцульських народних святах. За ними — численні глядачі і гості, які прийшли привітати молодят. За композиційним вирішенням твір динамічний, емоційний. Колона вершників утворює своєрідний ритмічний вихор, який задає рух усій композиції. Картина багатопланова, з рядами персонажів, де

кожен план чітко проглядається. М. Варення-старший зумів переконливо передати радісну святкову атмосферу гуцульського весілля на Верховині, використовуючи яскравий дзвінкий колорит. У 1973 році твір «Святкова Верховина» отримав нагороду Академії мистецтв.

Урочиста зустріч молодих на подвір'ї хати починалася з того, що дружки і батьки знімали «молодого-кнезя» і «молоду-кнегиню» з коней, ставали в один гурт із весільним деревцем у центрі. Молодих поздоровляли з вінчанням батьки, і тричі обходили навколо них. За цим слідувало «Обсипання молодих» зернами пшениці. Далі молодих вітали гості, які постійно надходили та вручали їм цінні подарунки. Один з таких епізодів відображено у творі М. Варення-старшого «На весіллі», коли гості — чоловік і дружина — вітають молоду. Художник навмисне повернув гостей спиною до глядача, щоб цим привернути всю увагу до образу «кнегині». Центр композиції підсилює головний елемент її «вбирі» — чільце, вишите золотими лелітками, що сяє на сонці. Його насичений жовтий колір надає твору обрядової величності.

Після цього проводилося одне з найважливіших дійств весільного обряду — введення молодого подружжя до хати, що найбільшою увагою акцентувалося на «кнегині» як новому члену сім'ї — невістці, молодій господині та матері майбутніх дітей. «Свекор виходить на зустріч з фляшкою напитку, чествує усіх, ...ломить колач, мачає его у меду і передає куснями на закуску усім, причім вінчує так: «Шобисте були такі чесні та величні у Бога, їйк цес колач, а жите шоби вам було таке солодке, їйк цес мід» [1, с. 71]. Цей хвилюючий момент вступу у нове сімейне життя М. Варення-старший зафіксував у своєму полотні «Через новий поріг» (1996).

Звернемо увагу на ще одну картину М. Варення-старшого «Весілля у Кривопіллі». Центром композиції є молодята, в традиційному весільному одязі, що тримаються за руки і ніжно дивляться одне на одного. Їх оточують святково одягнуті дівчата і хлопці. Художник немовби вихопив з життя цей момент і переніс на полотно. Чиста, дзвінка кольорова гама передає радісний настрій. Твір виконаний широкими мазками, що створює враження мерехтливості, прозорості і повітряності композиції.

У 1992 році М. Варення-старший створив останнє полотно з весільного циклу: «Весілля взимку»,

якому притаманна прохолодна гама сріблясто-блакитних кольорів з гармонійним поєднанням теплих відтінків весільного гуцульського вбрання.

У творчості М. Варення-старшого відобразилася певна історико-етнографічна концепція. Перебуваючи у загальному руслі мистецьких процесів, вона становить абсолютно своєрідне явище, як за високою професійною і самобутньою манерою виконання, так і за тематичними, етно-дослідницькими спрямуваннями митця.

Серія полотен М. Варення-старшого весільно-обрядової тематики Гуцульщини є унікальним явищем в українському мистецтві і культурі, що має велике історико-документальне значення та мистецьку вартість. Тематична спрямованість творчої спадщини обумовлена її глибокою національною змістовністю і громадянською значимістю, що вирізняє творчу особистість художника серед його сучасників. Митець і дослідник Гуцульщини М. Варення-старший зробив вагомий внесок в мистецтво своєї доби, цінність якого з плином часу стає все більш наочною і незаперечною.

1. Шухевич В. Гуцульщина / В. Шухевич // Верховина. — [б. в.], 1997. — 350 с. — (Репр. вид. 1899 р.).
2. Івано-Франківський художній музей: альбом / авт. І—22 упоряд. М.М. Якібчук. — К.: Мистецтво, 1989. — 128 с.: іл. — (Скарби музеїв України).
3. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / А.П. Паномарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косміна та ін. — К.: Либідь, 1993. — 256 с.: іл.
4. Академічний тлумачний словник української мови. Онлайн-версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970—1980). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: sum.in.ua.
5. Бігус О.О. Звичаї та обряди населення прикарпаття у процесі... [Електронний ресурс]. — Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/...26/3.pdf.
6. Дівочі вінки — Вишивка — Літературне краєзнавство. Каталог. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: mirvol.at.ua/publ/44-1-0-532.
7. Етнографічні групи Українців [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.interklasa.pl/portal/.../r_mowa/.../etnografia.htm.
8. Макарчук С.А. Етнографія України: Навчальний посібник. — Львів: «Світ», 2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ebk.net.ua/Book/history/makarchuk.../502.htm (Електронна бібліотека Князева).
9. Про походження назви «гуцул» та «Гуцульщина» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://rbdut.

at.ua/index/pro_pokhodzhennja_nazvi_gucul_ta_guculshhina/0-53.

Inesa Palumbo De Vivo

ON TRADITIONAL HUTZUL WEDDING RITUALISM IN A SERIES OF CANVASSES BY M. VARENNYA THE ELDER, KNOWN ARTIST AND RESEARCHER OF SUBCARPATHIAN AREAS

The article has thrown some light upon research-works and creative heritage of 1970s to 1990s by N. Varenyya, Honored Artist of Ukraine. The painter had paid deep attention to thorough studies in Hutzul wedding ritualism as well as created true thematic series of artworks. Analytical conclusions concerning the artist's picturesque heredity has referred it to a number of unique creative and ethnographic sources of exceptional value for art studies, ethnography, regional history and the history of Ukraine.

Keywords: artist, researcher, Hutzul, ethnicity, wedding ritual, Hutzul «vbyrya» (wedding dress), series of paintings, documentary action.

Инесса Палумбо Де Виво

ТРАДИЦИОННАЯ СВАДЕБНАЯ ОБРЯДНОСТЬ ГУЦУЛЬЩИНЫ В СЕРИИ ПОЛОТЕН ИЗВЕСТНОГО ХУДОЖНИКА-ИССЛЕДОВАТЕЛЯ ПРИКАРПАТЬЯ Н. ВАРЕННИ-СТАРШЕГО

Статья освещает творческое и исследовательское наследие Заслуженного художника Украины Н. Варенни, относящееся к периоду 70—90-х гг. XX в. и посвященное глубокому изучению традиционной свадебной обрядности Гуцульщины, а также созданию тематической серии полотен. Аналитическое изучение творческого наследия художника является позволяет считать его уникальным творческим и этнографическим источником, имеющим исключительную художественно-документальную ценность для искусствоведения, этнографии, краеведения и истории Украины.

Ключевые слова: художник-исследователь, Гуцульщина, этнос, свадебная обрядность, гуцульская «вбыря» (гуцульский свадебный наряд), серия полотен, документальность действий.